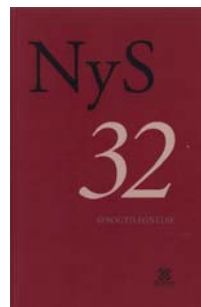

NyS

Titel:	Kodeskrift – en overset kompetence i sprogtilegnelsen?
Forfatter:	Juni Söderberg Arnfast
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Sprogstudier 32. Sprogtilegnelse,</i> 2004, s. 9-39
Udgivet af:	Multivers Academic
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Kodeskift – en overset kompetence i sprogtiltagelsen?

JUNI SÖDERBERG ARNFAST

Når vi taler med hinanden, benytter vi og vores samtalepartnere os af forskellige sproglige virkemidler til at variere samtalen og holde opmærksomheden fangen, hvis ikke indholdet af samtalen og situationen i sig selv er nok. Det er således almindeligt at trække på kendskabet til og evnen til at imitere sociolekter, dialekter eller indslag fra fremmedsprog. Skifter vi til fremmedsprog i en samtale, kan vi blandt andet signalere, at vi er med på noderne eller er i besiddelse af en vis dannelse. Andre gange anvender vi disse fremmedsprogede indslag, fordi vi synes, de bedre dækker det, vi ønsker at udtrykke. Det tjener alt sammen interaktionelle formål, og vi former og forhandler vores identitet undervejs i processen. Når vi inddrager elementer fra andre sprog, gør vi det i sikker forvisning om, at også vores samtalepartnere forstår og accepterer vores vurdering af disse elementer.

Noget anderledes forholder det sig, når vi taler med personer, som vi ikke deler modersmål med. Vi er indstillede på, at indlærere har en sproglig kompetence præget af begrænsninger og mangler. At indlærers kodeskift kunne være en læringsstrategi eller et element i identitetsforhandling, overser vi ofte. Det kunne se ud som om, vi kan have svært ved at se indlærere som samtalepartnere, der benytter sig af præcis de samme sproglige virkemidler, som vi kender og accepterer hos folk med samme modersmål som os selv.

Denne artikel har to hovedformål. Det første er at beskrive det tidlige udviklingsmønster i anvendelse af kodeskift i forbindelse med tilegnelse af dansk som fremmedsprog. Kodeskift (eller sprogskift, som fx Tarone (1983) og Bialystok (1983) foretrækker at kalde dem) forstås her som skift mellem to eller flere sprog, som en indlærer (og hans samtalepartner) har til sin rådighed, dvs. at indlæreren inddrager andre sproglige ressour-

cer i sin målsprogsproduktion end det sprog, som er ved at blive indlært (se fx Færch, Haastrup & Phillipson 1984). Disse andre sproglige ressourcer udgøres typisk af modersmålet, evt. i kombination med andre sprog, som indlæreren tidligere har stiftet bekendtskab med. I litteraturen om andetsprogstilegnelse beskrives i reglen kun den type kodeskift, der inddrager indlærerens modersmål, da det anses for at være det sprog, som typisk påvirker målsproget. Det andet formål er at argumentere for en sammentænkning af tosprogethedsforskningens og andetsprogsforskningens opfattelse af kodeskift. Inden for tosprogethedsforskningen opfattes kodeskift som en ressource, som udvikles i takt med sprogbrugerens kognitive udvikling, hvorimod andetsprogsforskningen opfatter kodeskift som symptom på en systemfejl i forbindelse med andetsprogstilegnelsen. Det er min påstand, at man inden for andetsprogstilegnelsen med fordel kan inddrage indlærerens almene, pragmatiske kompetence som kodeskifter i forbindelse med opbygningen af læringsstrategier i andetsprogpædagogikken.

For at kunne besvare den første del af målsætningen må jeg begynde bagfra med en redegørelse for, hvordan henholdsvis andetsprogsforskningen og tosprogethedsforskningen definerer og problematiserer begrebet kodeskift.

SPROGPÆDAGOGIKKENS SYN PÅ KODESKIFT

I litteraturen om andetsprogstilegnelse bliver anvendelsen af modersmålsmateriale i målsprogsproduktionen oftest beskrevet som et resultat af *transfer* eller *modersmålsbaseret kommunikationsstrategi*. *Transfer* refererer oftest til modersmålets indflydelse på målsprogsproduktionen. Denne indflydelse kan indlæreren være mere eller mindre bevidst om. Begrebet *transfer* peger tilbage til Weinreichs begreb *interferens*, som han definerer som:

Those instances of deviation from the norms of either language which occur in the speech of bilinguals as a result of their familiarity with more than one language, i.e. as a result of language contact.
(Weinreich 1953: 1)

I senere fremmedsprogforskning dækker begrebet *transfer* over det, som Færch et al. betegner som "carrying over a form from the mother tongue or from other foreign languages into IL" (1984: 193) og som Odlin definerer som:

The influence resulting from similarities and differences between the target language and any other language that has been previously (and perhaps imperfectly) acquired.
(Odlin 1989: 27)

Fælles for de nævnte definitioner er, at sprog betragtes som velafgrænsede og let identificerbare størrelser. At *transfer* ikke kun kan finde sted fra modersmålet, men også fra andre sprog, komplicerer imidlertid mulighederne for at foretage éntydige analyser, og i 1986 anvender Kellerman og Sharwood Schmidt begrebet *crosslinguistic influence* til afløsning af nogle af de tidligere begreber:

[...] the term 'crosslinguistic influence' (CLI) [...] is theory-neutral, allowing one to subsume under one heading such phenomena as 'transfer', 'interference', 'avoidance', 'borrowing' and L2-related aspects of language loss and thus permitting discussions of the similarities and differences between these phenomena.
(Kellerman & Sharwood Schmidt 1986: 1)

Det tiltalende ved denne definition er, at den fjerner de noget negative forestillinger om, at indlæreren forurener målsproget ved at låne sig frem hos andre sprog. Desuden giver dette syn på tværsproglig påvirkning mulighed for at foretage mere nuancerede analyser af indlærerens sprog, fordi det lægger op til at inddrage hans samlede sproglige viden som tolkningsgrundlag for specifikke produktioner. Derved kommer det til at omfatte såvel det bevidste lån som den ubevidste accent. Ulempen er til gengæld, at indlærerens sproglige produktion bliver mere kompliceret at tolke, fordi Kellermans og Sharwood Schmidts syn ikke skelner mellem den *intenderede* og den *ikke intenderede* anvendelse af træk fra andre sprog.

Spørgsmålet om, hvorvidt modersmålet eller andre, tidligere indlærte fremmedsprog er aktive under målsprogsproduktionen, ligger i forlængelse af begrebet *crosslinguistic influence*. Tanken om, at indlærerens samlede sproglige kompetence kan spille forskellige roller i målsprogspro-

duktionen, er ikke ny. Hammerberg (1998) støtter De Bots (1992) tanke om, at sprogene hos den tosprogede indlærer, eller mere præcist: flersprogede, kan aktiveres i varierende grad i talesituationen, idet de enkelte sprog kan optræde i rollen som *selekteret*, *aktivt* eller *hvilende* sprog. Det *hvilende* sprog er lagret i langtidshukommelsen, men påvirker ikke taleproduktionen. Det *selekterede* sprog vælger den flersprogede at tale i den givne situation, og det *aktive* sprog aktiveres så at sige parallelt med det *selekterede* sprog:

[...] et annat språk som talaren har aktuellt kan bli aktiverat samtidigt, t.ex. därför att talaren inte har tillräcklig (eller tillräckligt automatiserad) kundskap i det selekterade språket.
(Hammerberg 1998: 43)

Det kan altså ikke afvises, at en indlærer har mulighed for mere eller mindre bevidst at trække på sin samlede sproglige viden i talesituationen, at de forskellige lingvistiske systemer, indlæreren råder over, interagerer og måske endda konkurrerer. At indlærerens modersmål skulle være det dominerende *aktive* sprog, når det drejer sig om *crosslinguistic influence*, er der ikke tilstrækkelig belæg for at hævde (De Angelis & Selinker 2001: 44). Derimod er der en række undersøgelser af flersprogedes taleproduktion, der støtter antagelsen om, at andre, tidligere indlærte sprog kan have indflydelse på målsprogsproduktionen. Det betegner De Angelis og Selinker (2001: 43) som *interlanguage transfer*. De fremsætter den hypotese, at der findes "a potential cognitive mode called 'talk foreign' or 'foreign language mode' that eases the path of interlanguage transfer" (2001: 56). Fænomenet 'at tale udenlandsk' (som ikke skal forveksles med begrebet *foreigner talk*, som betegner indfødte målsprogstalendes simplificering af målsproget, når de taler med indlærere – se fx Ellis 1994: 451ff) kan i lighed med begrebet *crosslinguistic influence* ytre sig på såvel det leksikalske, morfologiske, syntaktiske som det fonologiske område. Ofte optræder denne *foreign language mode* som en integreret del af indlærerens første spæde forsøg på målsproget, og under alle omstændigheder er det baseret på indlærerens øvrige fremmedsproglige erfaringer. Sandsynligheden for *interlanguage transfer* stiger med antallet af sprog, den talende har til sin rådighed:

[...] a multilingual is a speaker of three or more languages with unique linguistic configuration, often depending on individual history, and as such, the study of third or additional language acquisition cannot be regarded as an extension of second language acquisition or bilingualism. (De Angelis & Selinker 2001: 45)

Ved at inddrage indlærerens individuelle historie åbner De Angelis og Selinker mulighed for at indsætte diskussionen i en sociolingvistisk ramme, der inddrager såvel individuelle faktorer som den samlede kontekst, talesituationen foregår i. Koblingen mellem *crosslinguistic influence* og sociolingvistikken bliver ikke mindre interessant som udgangspunkt for en analyse af indlæreres kodeskift, for den byder på mulighed for at analysere flersprogede kodeskift i et bredere perspektiv, som rækker ud over det strengt lingvistiske.

Almindeligvis fremstilles kodeskift hos indlærere som et fænomen, som adskiller sig fra den traditionelle opfattelse af transfer, ved at indlæreren ikke forsøger at gennemføre sin ytring på målsproget, men derimod ophører med at tale målsprog for at fortsætte på modersmålet for så igen at returnere til målsproget. Med tanke på det foregående må denne definition dog udvides til også at omfatte skift til andre, tidligere indlærte fremmedsprog. Kodeskift opfattes som en kommunikationsstrategi (se fx Færch et al. 1984; Færch & Kasper 1983a, 1983b), men der er nogen uenighed om, hvorvidt kodeskift skal forstås som en kommunikationsstrategi, der har til hensigt at undgå de sproglige problemer (*avoidance strategy* eller *undvigelsesstrategi*), eller som en kommunikationsstrategi, der sigter på at opnå et bestemt kommunikativt mål (*achievement strategy* eller *risikostrategi*). Færch og Kasper (1983b) har en gennemgang af forskellige typer kommunikationsstrategier. Tarone, Cohen og Dumas (1983) definerer kodeskift som en undvigelsesstrategi:

The final type of avoidance strategy [...] is that of linguistically motivated *language switch*. Here, the learner transports a native word or expression, untranslated, into the interlanguage utterance. Actually, the motivation for the language switch may be *either* linguistic (an attempt to avoid a difficult target language form or one that has not yet been learned) *or* social (such as a desire to fit in with one's peers).

(Tarone, Cohen & Dumas 1983: 10)

Det siger sig selv, at undvigelsesstrategier betragtes som uproduktive, dvs. at de ikke bidrager til udviklingen af indlærerens målsprog eller intersprog. I modsætning til Tarone et al. (1983) opfatter såvel Bialystok (1983) som Færch et al (1984) kodeskift som en opnåelsesstrategi:

Language switch refers to the insertion of a word or phrase in a language other than the target language, usually the learner's native language.
(Bialystok 1983: 105)

Code-switching: learner borrows one or more words from L1, aware that it/they are not English.
(Færch et al. 1984: 156)

Færch et al.'s definition af kodeskift som en opnåelsesstrategi er baseret på, at indlærere indsætter et L1-ord eller L1-frase i en målsprogssammenhæng i et forsøg på at holde samtalen i gang uden at skulle afbryde eller opgive at få sagt det, de ønsker. Derimod opfatter Færch et al. ikke kodeskift som en nyttig læringsstrategi. Denne opfattelse modsiges dog af andre fund, fx Arnfast og Jørgensen (2003), som påviser, at indlærere benytter kodeskift for at forhandle betydning (med efterfølgende indlæring af enkeltglosser eller helfraser) samt for at sikre, at deres budskab bliver forstået af deres samtalepartner. Kodeskiftet bliver i kombination med kooperative strategier som appel, feedback og metasprog et effektivt værktøj i indlærerens sprogtilegnelse. Den traditionelle kategorisering af forskellige kompensatoriske strategier som for eksempel kodeskift, *inter-* eller *intralingual transfer* og intersprogsbaserede strategier, som man finder hos Færch og Kasper (1983a), synes mindre nødvendig, hvis man anskuer kodeskift hos indlærere som en pragmatisk strategi på linie med de kodeskift, man kan iagttage hos tosprogede.

Sammenfattende må det altså konstateres, at forskningen i fremmedsprogstilegnelse anser *transfer* for et fænomen, som omfatter modersmålets og i sjældne tilfælde tidligere indlærte fremmedsprogs påvirkning af målsprogsproduktionen, og *kodeskift* for et fænomen, som optræder som en kommunikationsstrategi, der har til hensigt at afhjælpe indlæreres problemer med at udtrykke sig på målsproget. Kodeskift betragtes ydermere som i høj grad modersmålsbaseret, og det adskiller sig fra *transfer* ved at være intenderet. De efterfølgende analyser af mit materiale har til formål at nuancere disse opfattelser væsentligt.

KODESKIFT SOM SOCIOLINGVISTISK FÆNOMEN

Kodeskift er uden for sprogpedagogikken blevet anskuet ud fra to forskellige vinkler. Den ene har betragtet kodeskift som et lingvistisk fænomen og undersøgt de strukturelle regler for forekomsten af kodeskift (se fx Pfaff 1979; Poplack 1988). Den anden har betragtet kodeskift sociolingvistisk med fokus på det interaktionelle aspekt (se fx Gumperz 1982; Auer 1988). Desuden er der diskussioner om tosprogethed ud fra en kontinuumtanke, som spænder fra ét sproget til tosproget kompetence (se fx Grosjean 1995 og Treffers-Daller 1997).

At tosprogedes to sprog ikke opfattes som ligestillede med hensyn til talerens kompetence i de respektive sprog, fremgår dels af de mange forsøg på at fremstille forholdet grafisk (Treffers-Daller 1997; Grosjean 2001), dels af at der kan tales om *dominerende sprog* samt om, at det andet sprog kan *aktiveres* (Grosjean 2001) i bestemte situationer. På det terminologiske område er der altså en vis lighed med Hammerbergs (1998) og De Bots (1992) syn på samspillet mellem den talendes forskellige lingvistiske systemer. I modsætning til sprogpedagogikkens vurdering af kodeskift som en sproglig nødløsning til sikring af samtalens nogenlunde uhindrede gang ser sociolingvistikken kodeskift som en del af den talendes samlede kommunikative kompetence. Kodeskift defineres fx som brugen af træk fra mere end én varietet i længere samtalesekvenser (Heller 1988: 1) eller i enkeltstående ytringer (Poplack 1988: 217).

Sociolingvistikken betragter altså kodeskift som et fænomen, hvis væsentligste funktion er den kommunikative effekt, en sprogbruger ønsker at opnå. Kodeskift er kendetegnet ved for det første at følge bestemte, faste mønstre, som er fastlagt af det omgivende sprogsamfunds normer, for det andet ved ofte at foregå ubevidst for samtaledeltagerne selv, samt for det tredje ved kun sjældent at anvendes som kompensation for den talendes manglende evne til at udtrykke sig på det ene eller det andet sprog (Gumperz 1982: 61ff). De sociolingvister, som nærmer sig kodeskiftfænomenet fra en samtaleanalytisk vinkel, peger på, at der findes ganske bestemte kodeskiftmønstre, som kan skelnes fra hinanden (se fx Auer 1984). I forlængelse af dette peger Hansen (under udgivelse) på, at disse kodeskiftmønstre tilegnes i en bestemt rækkefølge hos tosprogede, idet kodeskiftmønstre tilsyneladende tilegnes i takt med sprogbrugerens kognitive udvikling. Man kan derfor forestille sig, at en sprogbruger, som

allerede har udviklet sin evne til at anvende avancerede kodeskiftmønstre, uanset om kodeskiftet finder sted mellem to sprog eller to sociolekter, er i stand til at udnytte denne evne i forbindelse med tilegnelse af nye sprog.

Inden for tosprogethedsforskning bruges termen kodeskift om alle skift, som omfatter mere end enkeltord i en ytring. Desuden skelnes mellem intrasententielle skift, der finder sted inden for én og samme sætning – og intersententielle skift, der foregår mellem to ytringer eller sætninger. At kodeskift betragtes som en ressource, fremgår af Jacobson (1997):

[...] some speakers who are proficient in two or even more languages opt for combining their bilingual or multilingual resources in their discourse, such that L1, usually the speaker's native language variety, and L2, usually a variety acquired in later childhood, both share the responsibility for the speaker to get a given message across, especially in informal communication.

(Jacobson 1997: 52)

Et emne, som også nævnes i forbindelse med kodeskift, er, hvorvidt de markeres, eller *flagges*, eller ej. Markerede kodeskift (*flagged code-switching*) defineres som skift:

[...] marked by pauses, hesitation phenomena, repetition and metalinguistic commentary, which draw attention to the switch and interrupt the smooth production of the sentence at the switch point.

(Romaine 1995: 153)

Som modsætning til de markerede kodeskift definerer Poplack det umarkerede kodeskift (*smooth code-switching*) som 'the smooth transition between L1 and L2 elements, unmarked by false starts, hesitation or lengthy pauses' (1988: 218). I reglen er det altså ikke vanskeligt at afgøre, om et kodeskift er markeret eller umarkeret. Hvis man derimod tager udgangspunkt i samtaleanalyse, kan det være vanskeligt at afgøre, hvorvidt indlærerens pauser, tøven osv. i forbindelse med selve kodeskiftet skal tolkes som en interaktionel eller en kommunikativ markør. Eller sagt på en anden måde: hvis vi i hverdagsamtaler accepterer pauser, tøven osv. som

naturlige dele af en samtale, hvorfor skulle noget tilsvarende så ikke gælde i samtalsituationer mellem en modersmålstalende og en indlærer?

Kodeskift betragtes som et væsentligt virkemiddel i den tosprogede betydningsforhandling (Gumperz 1982) og ikke sjældent ansues kodeskift funktionelt, som et sprogligt virkemiddel på linie med fx prosodiske mønstre (Auer 1988: 210). Kodeskiftet bliver dermed et sociolingvistisk fænomen, som det bl.a. ytrer sig i Hellers syn på fænomenet som en interaktionsstrategi:

[...] code-switching is seen as a boundary-levelling or boundary-maintaining strategy, which contributes, as a result, to the definition of roles and role relationships at a number of levels, to the extent that interlocutors bear multiple role relationships to each other.
(Heller 1988: 1)

Sociolingvistikken ser, som det fremgår, kodeskift som en færdighed, som den tosprogede kan anvende og tilpasse i forhold til den samlede kontekst, dvs. de samtalepartnere, situationer og emner som indgår i interaktionen (se Gumperz 1982; Fishman 1965).

Til det sociolingvistiske syn på sprogskift i bred forstand hører også det fænomen, som Rampton (1995) betegner som *crossing*. *Crossing* betegner en sprogbrugers skift til et sprog, som vedkommende ikke har nogen særlig kompetence i, og som han ikke er ved at lære, men som bruges i sprogbrugerens omgivelser. *Crossing* er kendetegnet ved typisk at benytte leksikalsk eller prosodisk materiale og har derved karakter af (alvorlig) leg og eksperimenteren med de forskellige identiteter, den talende forholder sig til i de pågældende omgivelser.

Kodeskift hos tosprogede er altså ikke et fænomen, som forekommer tilfældigt eller automatisk. Det er styret af regler og konventioner, som er karakteristiske for den kontekst, den tosprogede indgår i. Kodeskift finder sted, når den talende ønsker at etablere en bestemt forståelse af et givet udsagn. Det giver dermed ikke mening at betragte kodeskift udelukkende som tegn på manglende sproglig kompetence på det ene eller det andet sprog. Tværtimod må kodeskift betragtes som en avanceret færdighed, som tilegnes (Hansen, under udgivelse) på samme måde som andre sproglige virkemidler.

Det vil i den følgende analyse fremgå, at de syn på kodeskift hos

tosprogede, som sociolingvistikken anlægger, også i vidt omfang kan gøres gældende ved tolkningen af indlæreres anvendelse af kodeskift.

SYV YNGRE POLAKKER UNDER LUP

Med udgangspunkt i de to forskellige syn på og analytiske tilgange til kodeskift inden for den sprogpædagogiske forskning og sociolingvistikken tegner der sig tre spørgsmål, som jeg vil belyse og diskutere:

1. Hvor tidligt anvender indlærere kodeskift?
2. Er der et mønster i deres anvendelse af kodeskift?
3. Bruger indlærere kodeskift som indlæringsstrategi og pragmatisk strategi?

Hensigten med disse spørgsmål er at undersøge, om indlærere allerede tidligt i tilegnelsesprocessen anvender kodeskift ikke blot som kommunikationsstrategi i sprogpædagogisk forstand, men også som pragmatisk strategi i sociolingvistisk forstand. At der er tegn på, at dette kan forekomme allerede inden for det første års tilegnelse, er allerede beskrevet (Arnfast & Jørgensen 2003), men med basis i min undersøgelse her kan jeg argumentere for, at kodeskift som sociolingvistisk forstået pragmatisk strategi kan optræde allerede inden for de første 6 måneders tilegnelse. Det betyder, at kodeskift som pragmatisk strategi i sociolingvistisk forstand kan udnyttes i sprogtilegnelsesprocessen under forudsætning af, at indlærerens interaktionspartner behersker indlærerens L1.

For at kunne besvare disse spørgsmål har jeg til formålet foretaget en kvalitativ analyse af syv 19-24-årige, polsksprogede informanternes mundtlige produktion. Alle var danskstuderende på begynderniveau ved et polsk universitet i slutningen af 1980'erne, og alle havde enten engelsk eller tysk som supplerende fremmedsprog på universitetsniveau. Alle havde polsk som modersmål, og nogle havde desuden tidligere tilegnet kompetence i andre sprog end de allerede nævnte sprog (fx havde alle haft russisk i skolen). De syv indgik i en længdeundersøgelse af polakkers tilegnelse af danske vokaler (Arnfast 1990), hvor de blev optaget på bånd op til fem gange i løbet af et studieår i tre typer talesituationer: fri samtale, billedbeskrivelse og oplæsning af en dansk tekst. Jeg var én af deres

danskundervisere, havde selv polsk som andetsprog og var kun få år ældre end dem. Jeg har brugt optagelserne af de frie samtaler og billedbeskrivelser fra 2., 3. og 4. interview – svarende til henholdsvis 9, 19 og 27 ugers undervisning. Interview-udsnittene varer i gennemsnit ca. 7 minutter og varierer mellem 3:48 minutter og 10:07 minutter. Interviewene er oprindelig skrevet ud i såkaldt partitur-system, men bliver her med få modifikationer gengivet i overensstemmelse med Childes-konventionerne (MacWhinney 1995), hvorefter:

*int	markerer interviewerens tur
*stu	markerer informantens tur
%da	angiver dansk oversættelse
%com	angiver kommentar til forudgående tur
xxx	angiver uforståelig tale
pp	angiver kort pause
ll	angiver fnis eller latter
øh, hm	angiver tøven
mm, m-m	angiver samtykke
< ord>	udtales samtidig med noget forudgående [<] eller efterfølgende [>]

polsk (L1) skrives i *kursiv*, andre sprog (L2) i **fed**, dansk (L3) i recte.

I alle 21 samtaler tager såvel interviewer som informant initiativ til kodeskift til polsk og (sjældnere) til engelsk, men mit fokus her er informanternes selv-initierede kodeskift. Derfor har jeg analyseret samtalerne med udgangspunkt i informant-initierede kodeskift til polsk modersmål eller tidligere tilegnet fremmedsprog på såvel glose- som sætningsniveau, markerede som umarkerede. For overskuelighedens skyld følger jeg Hammerbergs (1998) fremstilling, hvor L1 betegner modersmål, her polsk, L2 tidligere tilegnede andetsprog og L3 det aktuelle målsprog, her dansk.

Desuden har jeg foretaget en analyse af, hvilken funktion kodeskiftene har i samtalerne. En meget anvendt funktion er appel, hvor informanten direkte beder sin samtalepartner om hjælp til at løse et opstået kommunikativt problem fx ved at spørge ('*hvad er det nu det hedder*') på L1, L2 eller L3 eller ved at anvende den modsvarende L1- eller L2-glose med stigende intonation for derved at få modparten til at give den rigtige

glose eller vending på dansk. Appelfunktionen betragter jeg derfor som *fremadrettet*.

Derudover 'overvåger' mange informanter deres egen sproglige produktion, dvs. de er opmærksomme på specifikke elementer i deres produktion med henblik på at rette eller forbedre det sagte. Denne funktion betegnes *monitor-funktion* (se Færch & Kasper 1983a; 1983b; Ellis 1994), og den optræder i to former i materialet: dels som kontrol-funktion, hvor informanterne selv retter deres *output* (også betegnet som *self-initiated repair* (Færch et al. 1984: 72; Færch & Kasper 1983b: 215ff)), dels som kontrol-funktion, hvor informanterne anmoder samtalepartneren om feedback på en konkret, sproglig produktion.

Begge former har jeg betegnet kontrol-funktion, idet de er *bagudrettede hypoteseafprøvelser*. Informanterne anvender både L1, L2 og L3 til kontrol-funktionen. Endelig forekommer kodeskift som metasproglig kommentar til informantens produktion eller til selve samtalsituationen, og i nogle få tilfælde anvendes kodeskift til egentlige diskursbrud (svarende til Goffmanns (1979) begreb *change of footing*), hvor informanten skifter emne.

Forekomsterne af appeller og kontroller hos informanterne har jeg analyseret som markerede kodeskift, da de i sig selv signalerer betydningsforhandling, også selv om de ikke nødvendigvis er omgivet af pauser, tøven eller andre prosodiske markører, som ellers er typiske for det *flaggede* kodeskift. Af de syv informanter anvender de seks såvel L1-, L2- som L3-baserede strategier for at afklare betydning eller kommentere deres output – på det punkt opfører de sig forudsigeligt, skønt de individuelle forskelle er tydelige og i nogle tilfælde påfaldende. Imidlertid vælger én informant at forsøge at løse samtlige kommunikative problemer i samtalerne med L3-baserede strategier – og som det fremgår af følgende to citater, som begge stammer fra billedbeskrivelser, lykkes det i reglen for ham at gennemføre samtalerne:

EKSEMPEL 1. Karol, 9 uger

- *int: hvad er der på kagen?
*stu: øh på kagen arh ll øh
*int: ved du det?

- *stu: nej det ved jeg ikke
 *int: der er lys på
 *stu: der er lys på på kagen
 *int: m-m
 *stu: øh pp
 *int: hvilken farve har hans ansigt?
 *stu: pp ku du gentage det?

Men en sjælden gang går det galt, som fx da Karol fejltolker en betydningsforhandling igangsæt af interviewerens i den tro, at han er blevet stillet et spørgsmål:

EKSEMPEL 2. Karol, 27 uger

- *int: hvad med hans bukser? hvordan ser de ud?
 *stu: hm p øh p ll det ka jeg ikke huske
 *int: <mm okay>
 *stu: <øh det> det er farve
 *int: øh næh det er mere mønsteret
 *stu: mønsteret
 *int: hvad kalder man sådan et mønster?
 *stu: ja det pp øhm der er også tæppet på gulvet
 *int: jaha <ll>
 *stu: <ll>

Det er værd at overveje, om eksempel 2 kunne tolkes som eksempel på diskursbrud i et forsøg fra informantens side på at holde selve samtalen i gang, selv om det betyder, at han må ty til emneskift for at opnå sit mål. Gennem alle samtalerne fremstår Karol som et eksempel på 'den gode indlærer' med sine L3-baserede kommunikations- og pragmatiske strategier. Samtalerne afspejler desuden sympati mellem interviewer og informant, og de udviser begge samarbejdsvilje, når der opstår forståelsesproblemer i samtalen (hvilket ikke er tilfældet i alle interviews). Det er derfor ikke videre sandsynligt, at Karol har et intenderet ønske om at skifte emne. Karols anvendelse af kommunikationsstrategier set i forhold til det samlede, undersøgte materiale må derfor betegnes som usædvanlig.

De resterende seks informanter udviser alle en variation af funktionen af selv-initierede kodeskift, som udvikler sig i løbet af den periode, samtalerne er indsamlet i. Fælles for dem er, at de alle anvender appeller på såvel L1, L2 som L3. Gennem hele optageperioden er det foretrukne sprog at appellere på polsk, som dermed synes at være informanternes *aktive* sprog i Hammerbergs (1998) terminologi. Derimod er det ikke alle, der anvender kodeskift som kontrolfunktion. Ved 9 uger er det kun ca. halvdelen af gruppen, som benytter sig af denne funktion, og de kodeskifter til polsk. Ved 19 uger er det næsten alle i gruppen, som anvender kodeskift til polsk som kontrolfunktion, men på dette tidspunkt er det interessant at konstatere, at informanterne næsten lige så ofte anvender dansk til at kontrollere deres *output*. Ved 27 uger er kodeskift med kontrolfunktion stort set fraværende i materialet. I det begrænsede omfang, informanterne benytter sig af kontrolfunktionen, sker det enten på målsproget eller på et andet fremmedsprog. Generelt ses der i materialet et fald i anvendelsen af kodeskift med appel- eller kontrolfunktion, hvilket først og fremmest må tilskrives informanternes stadig bedre beherskelse af målsproget.

Disse seks informanter benytter desuden også kodeskift med betydningsforhandlende funktion og som metasproglig kommentar enten til deres formelle sprogproduktion eller til det indholdsmæssige i samtalen. For begge typers vedkommende aftager deres anvendelse med tiden, hvilket kan tilskrives øget sprogbeherskelse samt måske individuelle forhold som fx øget fortrolighed med optagesituationen. Det er ikke muligt med den anvendte analysemetode at se, om den samlede gruppe går fra at anvende appeller på sætnings-niveau til kun at appellere på gloseniiveau, men hos en enkelt informant (Beata) er der i en delsekvens klare tegn på, at en sådan udvikling finder sted. Det viser, at indlærere bestræber sig på at fastholde den optimale grad af samtaleflyd på målsproget ved at begrænse længden af kodeskift.

Samlet ses flere tendenser i informanternes brug af kodeskift. For det første optræder kodeskift til L1 som metasproglig kommentar, kun hvis informanten *også* anvender kodeskift til L1 med betydningsforhandlende funktion. For det andet optræder kodeskift til L1 eller L2 med betydningsforhandlende funktion, kun hvis informanten i samme samtale *også* anvender kodeskift til L1 eller L2 med appelfunktion. Anvendelse af kodeskift til L1 eller L2 som betydningsforhandling i kombination med

anvendelse af kodeskift til L1 eller L2 som kontrol forekommer ikke i materialet. Der er altså sammenhæng mellem brugen af metasproglige kommentarer på L1 eller L2 og kodeskift som betydningsforhandling og mellem brugen af kodeskift som betydningsforhandling og kodeskift som appel. Endelig er det for det tredje åbenbart, at informanterne trækker på alle de sproglige ressourcer, de råder over, og anvender såvel L1, L2 som L3, når de appellerer om hjælp, men at andelen af informanter, som benytter L1 og L2 til at bede om hjælp, falder efterhånden som deres målsprogsbeherskelse øges. Udviklingen i anvendelse af de forskellige kodeskiftfunktioner stemmer dermed meget godt overens med Williams og Hammerbergs fund (1998). Til trods for at de anvender andre analysekategorier, viser deres fund også, at anvendelsen af L2 i målsprogsproduktionen forsvinder hurtigere end anvendelsen af L1.

Interessant nok tyder både deres og min undersøgelse på, at såvel L1- som L2-anvendelse kan øges midlertidigt undervejs i tilegnelsesprocessen, muligvis afhængigt af samtaleens emne og omfang. At mine informaners L1 både spiller rollen som *dominant* og *aktivt* sprog i forbindelse med tilegnelsen af dansk, samt at én enkelt informants underliggende *aktive* sprog snarere er L2, giver støtte til Hammerbergs tese (Hammerberg 1998; 2001) (og det skal bemærkes, at Hammerberg kun har én informant i sin undersøgelse, og at hun var ældre end mine informanter) og det støtter hypotesen om *foreign language mode* (Selinker & Baumgartner-Cohen 1995; De Angelis & Selinker 1998). Endelig er det værd at nævne, at to af informanternes tidligt i tilegnelsesprocessen anvender kodeskift med kontrolfunktion, hvilket tyder på en livlig hypoteseafprøvning. I det følgende vil jeg eksemplificere og kommentere de fire omtalte funktioner af informanternes kodeskift nærmere.

APPELLÉR MED FLID

Samtlige informanter i materialet benytter sig af appeller i samtalerne, og de fleste af dem har også eksempler på kodeskift i forbindelse med appelfunktionen. Appelfunktionen beskrives typisk som en kooperativ strategi (Færch & Kasper 1983a: 51) eller interaktionsstrategi (Færch et al. 1984: 158), som kun adskiller sig fra det, Færch et al. (1984: 158) betegner som *self-initiated, interactional repair* ved ikke at have noget indledende, første

forsøg på at gennemføre sætningen. Appeller bidrager til indlærers hypotesedannelse og har som sådan status som potentiel læringsstrategi (Færch & Kasper 1983a: 55). I samtalefragmenterne nedenfor anvender informanterne modersmåls- eller målsprogsbaserede appeller:

EKSEMPEL 3. Adam, 9 uger

- *int: hvad laver du i din fritid?
 *stu: fritid
 %com: dæmpet
 *int: fritid? *wolny <czas>[1>]*
 %da: fritid
 stu: [<1><ah!>*] hm hm jeg går i biografen hm besøger mine venner hm p eller sover
 %da: nåh!

I eksemplet mangler Adam betydningen af glosen 'fritid', og appellerer derfor om hjælp ved at gentage den nye glose dæmpet. A's efterfølgende 'ah' signalerer forståelse, hvorefter han genoptager samtalen og besvarer spørgsmålet.

En anden hyppigt forekommende respons på interviewerens besvarelse af en appel er, at informanten indarbejder den nye oplysning i sin efterfølgende tur:

EKSEMPEL 4. Beata, 9 uger

- *int: hvor gammel er du?
 *stu: jeg er øh nitten gammel
 *int: mm
 *stu: øh jeg øh født øh den p *urodziłam się <pp øh> [1>]*
 %da: jeg er født
 %com: (sagt dæmpet)
 int: [<1>*] <ja jeg er> født den
 *stu: født den **elften Oktober**
 *int: m-m

Her kan vi antage, at der faktisk har fundet hypotesedannelse, som bidrager til indlæringen, sted undervejs i denne del af samtalen.

Imidlertid optræder der også eksempler på appel-svar, som ikke indarbejdes i den efterfølgende tur, og hvor informanten går til samtalen, som var det en udfyldningsopgave, hvor interviewerens bidrager med de manglende gloser. Ydermere er det påfaldende, at informanten kombinerer denne strategi med et ganske umarkeret kodeskift til afrunding af emnet, som kunne tyde på, at han opgiver at gennemføre ytringen. I fragmentet drejer samtalen sig om informantens familie og familiemedlemmernes sprogkundskaber. Det er netop blevet oplyst, at informantens far bl. a. behersker ungarsk:

EKSEMPEL 5. Ryszard, 19 uger

- *int: også ungarsk?
*stu: ja ja fordi vi har pp *czy-* øh mine forældre og jeg og min søster *znaczy się vi har czyli mieszkać p żyć*
%da: det vil s- [...] det vil sige [vi har] altså boet p levet
%com: dæmpet stemme
*int: I har boet
*stu: ja i Ung- *znaczy na Węgrze*
%da: altså i Ungarn
*int: aha I har boet i Ungarn
*stu: ja ja for p otte år gang *półtora roku*
%da: halvandet år
*int: hvad?
*stu: *półtora roku mieszkaliśmy na Węgrze*
%da: vi boede i Ungarn i halvandet år
%com: sagt uden dæmpning
*int: i halvandet år p I har boet i Ungarn i halvandet år
*stu: ja ja

Her er der intet, der tyder på, at appellen har bidraget til hverken hypotesedannelse, hypoteseafprøvning eller indlæring, og kodeskiftet skal nok snarere tolkes som informantens forsøg på at opretholde samtalen –

en tolkning, der understøttes af, at han ofte i samtalerne begrænser sine ture til korte bekræftelser ('ja, ja'), når han har problemer med at forstå input.

Materialet yder altså støtte til tesen om appel-funktionens potentielle bidrag i sprogtilegnelsesforløbet, men bidraget er tilsyneladende betinget af den samtidige tilstedeværelse af andre kommunikative og individuelle faktorer.

(SELV)TILLID ER GODT – KONTROL BEDRE

Hvor appellerne anvendes til hypoteseformulering og fremadrettet produktion, er kontrollernes funktion bagudrettet og hypoteseafprøvende. De har dermed en feedback- og monitorfunktion i Færch og Kaspers (1983b: 217) forstand. I mit materiale anvendes kontrolfunktionen til to formål: enten beder informanterne om interviewerens feedback på en konkret sproglig produktion (og det gør de på L1, L2 eller L3), eller også kodeskifter de til L1 for at gengive dele af det forudgående udsagn med det formål at kontrollere, at de har forstået intervieweren korrekt.

I eksempel 6 drejer samtalen sig om Beatas oplevelser i den forgangne ferie. Hun er meget ivrig efter at fortælle så fyldestgørende muligt, og gennem optageperioden øges hendes mod på hypoteseafprøvning med efterfølgende anmodning om feedback.

EKSEMPEL 6. Beata, 27 uger

- *int: fortæl hvad du ser på billedet ll
*stu: det er en lejl- øh p et værelse [1>] øh en familie øh
siddet øh pp ved bordet [2>]
øh hm p øh de sidder øh på lænestolen [3>] øh og øh og de
øøh øøh slutte- øh slutter af *odpoczywają?* [4>] øh slapper
af [5>] slapper af øh øh pp pg ll på bordet øh mellem
mellem og mellem øh øh pp mellem hm de *między nimi?*
%da: [...] slapper af? [...] mellem dem?
%com: spørgende intonation på polske gloser

- *int: [<1><mm> [<2><mm> [<3><m-m> [<4><hvad?>
 [<5><aha> mellem dem
- *stu: mellem dem [1>] mellem dem øh p er hm p øh mange
 mange katte
- *int: [<1><mm> m-m godt

Beatas første kodeskift til polsk må snarere tolkes som kontrol end som appel, da den er rettet mod den forudgående produktion. Imidlertid bidrager interviewerens ikke til en be- eller afkræftelse af Beatas spørgsmål, i stedet giver kodeskiftet informanten tid til at genkalde sig den rette glose. På denne måde bidrager monitorfunktionen til informantens selvkorrektion ved hjælp af kodeskiftet, som dermed antager karakter af læringsstrategi. Beatas anden feedback-anmodning bekræftes, ved at intervieweren giver den præcise pronomenform, som Beata endnu ikke behersker, men som hun ved den efterfølgende dobbelte gentagelse kan tilegne sig.

I løbet af optageperioden viser Beata stadig større vilje til at tage chancer for at gennemføre samtalerne. Hun opnår dermed en øget tilegnelse, når hun får positiv feedback på sine hypoteseafprøvninger.

Det ser ud, som om de indlærere, der i løbet af indsamlingsperioden gør færrest fremskridt med hensyn til samtaleflyd, anvender kodeskift til betydningskontrol snarere end til evaluering af hypoteseafprøvning. Yderligere har indlærerne en tendens til at fastholde samtalen på polsk i forbindelse med kodeskift med betydningskontrollfunktion.

EKSEMPEL 7. Roman, 9 uger

- *int: så spør jeg p hvad ser du? pp
- *stu: *znaczy wszystko to, co widzę tak?*
- %da: det vil sige alt det, som jeg ser, ik'?
- *int: *no <ja>[1>]*
- %da: ja
- *stu: [<1><to bę>*dzie* øh ppp der er fem mennesker øh i
 billedet øh der er også også pp øh pp hm en ske
- %da: det bliver
- *int: p en <hvad?>[1>]

- *stu: [$\langle 1 \rangle \langle \text{hm} \rangle$ hm *a nie to nie jest łyżeczka prze* $\langle \text{praszam} \rangle$ [$\langle 1 \rangle$]
 %da: nåh nej, det er ikke en teske undskyld
 %com: det andet hm sagt med spørgende intonation
 *int: [$\langle 1 \rangle \langle \text{neej} \rangle$
 %com: stigende intonation
 *stu: øh et glas glas øh og

hvilket bl.a. understreges af, at taleturene flere steder lapper over hinanden uden at vente på turtagningssignaler. Ved overgangen mellem 3. og 4. replik opfatter Roman tilsyneladende ikke interviewerens forsøg på at få samtalen tilbage til dansk i 3. replik, men taler hen over signalet og skifter først efter den indledende neksusforbindelse på polsk tilbage til dansk. Dermed er monitorfunktionen tydelig, både hvad angår Romans sprogvælg i 4. replik og hans korrektion af beskrivelsen i 6. replik. Monitorfunktionen fungerer dermed ikke kun i forhold til den konkrete målsprogsproduktion, men også i forhold til den pragmatisk betingede betydningsforhandling, som kodeskiftet udtrykker. Hvor det første kodeskift er tydeligt *flagget* med pauser, er det andet noget mere uklart at tolke. Romans tøven kan med en vis ret tolkes pragmatisk som en kommunikationsstrategi, hvor han overvejer betydningen af det sagte, mere end hvordan det reelt blev sagt. Optagelserne med Roman indeholder påfaldende mange pauser og megen tøven, og i modsætning til de øvrige informanter er hans produktion stærkt monitoreret, både når det drejer sig om produktion, og når det drejer sig om betydningsforhandling.

Kodeskift og monitorfunktion forekommer dog også uden nødvendigvis at være *flaggede*, som det ses i det efterfølgende eksempel, hvor der tales om informantens bedsteforældres eventuelle brug af dialekt:

EKSEMPEL 8. Ryszard, 19 uger

- *int: ka' du huske nogle ord som de siger anderledes måske?
 *stu: *znaczy się p siołą chwilę słowo czy zwrot inaczej się mówi niż w Poznaniu tak?*
 %da: det vil sige p [om] de hvert andet øjeblik krydrer med et ord eller en vending om man siger det på en anden måde end i Poznań ikke?

*int: m-m
*stu: tak tak
%da: ja ja

Kodeskiftet har funktion af betydningskontrol, men er bemærkelsesværdigt ved at være ganske umarkeret: der er ingen prosodiske markører i Ryszards tur, som kan pege på, at der tale om en kommunikativ strategi i Færch og Kaspers forstand.

Informanterne anvender ikke blot kodeskift i kombination med de klassiske kommunikations- og læringsstrategier. Der er i materialet flere eksempler på kodeskift, som anvendes i pragmatisk funktion til regi- og sidebemærkninger til informanternes sprogproduktion og til forhandling af identitet og betydning, altså i funktioner, som ligger på linie med de iagttagelser, sociolingvister sædvanligvis gør hos tosprogede.

ACHTUNG – VI SKIFTER KODE!

De kodeskift, som ikke kan analyseres som kodeskift med appel- eller kontrolfunktion, har jeg kategoriseret som kodeskift med funktion af metasproglig kommentar eller betydningsforhandling. Kodeskift med funktion af metasproglig kommentar forekommer i under halvdelen af de 18 samtaler. Kodeskift med betydningsforhandelnde funktion optræder i mere end halvdelen af samtalerne. I nogle samtaler foregår kodeskiftet ikke kun til dansk (L3), men også til tidligere tilegnede fremmedsprog (L2). Med en enkelt undtagelse forekommer kodeskift til L2 kun, hvis der også optræder kodeskift til L1. Jeg har ikke foretaget en nærmere analyse af eventuelle pragmatiske forskelle på kodeskift til L1 og L2, men ved 27 uger (svarende til 6 måneders undervisning) er kodeskift til L2 forsvundet, hvilket viser, at informanterne har tilegnet sig tilstrækkeligt samtaleflyd på målsproget, så *foreign language mode*-funktionen ikke længere optræder.

Det er interessant at bemærke, at metasproglige kommentarer på L1 eller L2 kun forekommer, hvis der i samme samtale også optræder kodeskift med betydningsforhandelnde funktion til samme sprog. I hovedreglen er de betydningsforhandelnde kodeskift reserveret til situationer, hvor informanterne ikke har tilegnet sig et målsprogsniveau, som sætter

dem i stand til at producere passende respons, og de anvender kodeskift til fx at udføre parafraser eller generaliseringer.

Det følgende eksempel illustrerer, hvordan kodeskift på en og samme gang fungerer som adækvat respons og metasproglig kommentar:

EKSEMPEL 9. Waldek, 19 uger

- *int: der er ikke nogle ord de siger anderledes end du gør?
*stu: pp øh ja der øh der er mange øh or- øh ord øh det taler jeg ikke og øh de taler
*int: prøv at – ka du gi et eksempel?
*stu: et eksempel øh pp for eksempel øh pp for eksempel de taler øh p øh konstruktion
*int: mm
*stu: øh øh er pp mnøh for eksempel de taler øh hm øh polsk *powiem to jest germanizm taki*
%da: jeg vil sige det er sådan en germanisme
*int: aha
*stu: *na przykład widzę dzieci spacerować* øh <**ich sehe kinder spazieren**>
%da: for eksempel jeg ser børnene gå
*int: <m-m mm p mm p mm>
*stu: og på polsk er det *widzę jak dzieci spacerują*
%da: jeg ser hvordan børnene går

I fragmentet demonstrerer Waldek en grad af sproglig opmærksomhed på forskelle mellem tysk og polsk syntaks, som han dog ikke er i stand til at gøre rede for på dansk. Skiftet til polsk bliver derfor nødvendigt for at forklare, hvad hans efterfølgende eksemplificeringer drejer sig om, men det er også tydeligt, at Waldek skifter tilbage til dansk, så snart han atter får bragt emnet tilbage på et niveau, hvor hans målsprogsbeherskelse slår til. Det viser, at kodeskiftet kan optræde som en intenderet, pragmatisk strategi.

I det følgende fragment fremgår det, at Beata anvender kodeskift i flere funktioner og ganske bevidst:

EKSEMPEL 10. Beata, 27 uger

*stu: og øh min bror øh lavede øh lavede øh **torte**
 *int: mm
 *stu: **torte** xxx
 *int: øøh
 *stu: kager
 *int: ja p en slags kager ikke?
 *stu: en slags kager
 *int: er det sådan en der ligger sådan her?
 %com: illustrerer en lagdelt kage med hænderne
 *stu: ja
 Int. så hedder det en lagkage
 *stu: aha lagkage
 *int: en kage der ligger i lag <p lagkage>[1>]
 *stu: [<1><sommetider> skinner øh *na urodziny świecą się świeczki*
 %da: til fødselsdage tænder man små lys (på)
 *int: ja så sætter man lys på <sådan en lagkage>[1>]
 *stu: [<1><lys på ja ja>
 *int: mm så *tort* er på dansk lagkage
 %da: lagkage
 *stu: lagkage
 *int: mm
 *stu: på tysk **torte**
 *int: ja
 *stu: *dlatego powiedziałam ll*
 %da: det var derfor jeg sagde det

Beata introducerer den tyske glose for ordet 'lagkage', som hun endnu ikke kender på dansk. Ikke desto mindre er Beata tydeligvis ikke tilfreds med blot at blive forstået, hendes anvendelse af en tysk glose var ment som en L2-appel, som interviewerens ikke reagerer på. Den efterfølgende betydningsudredning igangsættes af Beata med det formål at få den præcise danske glose. I hvad der kunne være et forsøg på at opnå dette, paraphraserer hun, men bliver opmærksom på, at ordet 'skinne' kun er én af flere mulige oversættelser af det polsk *świecą*, som både kan betyde 'de

skinner' og 'de tænder', og hun må derfor skifte til polsk for at være sikker på at blive forstået, uden at hun i øvrigt sænker hverken stemmestyrke eller taletempo. Det afsluttende skift til polsk har karakter af metakommentar til Beatas forudgående inddragelse af en tysk glose, hvilket bekræftes af hendes efterfølgende fnisen. Eksemplet viser, at indlærere allerede meget tidligt i deres sprogtilenelsesproces kan inddrage kodeskift som læringsstrategi og tilmed have held med det. Kodeskift må derfor betragtes som en færdighed, som kan udnyttes positivt i sprogtilenelsesprocessen.

Samme informant anvender også kodeskiftets metasproglige funktion som led i opbygningen af billedet af sig selv som sprogbruger i det hele taget. Af samtalen er det fremgået, at hendes forældre har en sproglig kompetence, der omfatter et grundigt kendskab ikke blot til polsk, men også til de for den generations polakker almindelige fremmedsprog, engelsk, tysk og fransk, samt ydermere jiddisch. Derudover har hun to søskende, hvoraf den ene – en lillesøster på seks – angives at tale både tysk og engelsk ud over modersmålet polsk. Beata er altså tydeligvis fra en familie, hvis samlede historie har givet dem et meget varieret sprogkendskab. Ikke desto mindre giver hun i det følgende eksempel udtryk for en selvvironiserende mangel på en specifik tyskkompetence:

EKSEMPEL 11. Beata, 9 uger

- *stu: jeg har også øh hm forældre
 *int: m-m
 *stu: øh min øh øh fader øh hedder Emi og hun taler også
 tysk og engelsk og fransk min øh p mor øh taler øh hun
 øh hun øh taler også tysk og engelsk p og fransk
 *int: m-m
 *stu: *tylko ja jestem taka mało zdolna i nie mówię på nie<miecki ll>*
 %da: det er kun mig som ikke er særlig dygtig og som ikke
 taler tysk
 %com: kun let dæmpet stemme, talehastighed en smule hurtigere
 end det forudgående, normal for L1-samtale
 *int: <ll jak to> jak to
 %da: hvordan det hvordan det
 %com: sagt i et bagatelliserende tonefald

Hendes skift til polsk er kun ganske svagt *flagget*, og det høres i situationen som en sidebemærkning, som intet har at gøre med samtaleens egentlige emne. Kodeskiftet her har intet at gøre med utilstrækkelig L3-kompetence, men viser derimod, at informanten allerede på dette tidlige trin i L3-tilegnelsen inddrager pragmatiske muligheder for at gennemføre samtaler i al almindelighed.

Et tilsvarende eksempel finder man hos Roman, hvis samtaler er præget af pauser, mange falske starter og en del anvendelse af L1, når samtalen overstiger hans målsprogskompetence. Han tager tydeligvis ingen chancer, men har en tendens til at appellere om hjælp frem for at afprøve sine hypoteser om målsproget. Det forekommer jævnligt, at han opgiver at gennemføre sin deltagelse i samtalen på målsproget for i stedet at slå over i polsk. Bortset fra hans mange og lange pauser, er hans mundtlige produktion ikke usædvanlig for en indlærer på begynderniveau. I lighed med Beata viser også Roman eksempler på kodeskift med pragmatisk funktion:

EKSEMPEL 12. Roman, 19 uger

- *int: hvor kommer din mor fra?
 *stu: øh p hun kommer fra øh p Maków Mazowiecki *ale to*
 >1> *niewiele ci nie mówi*
 %da: men det >1> siger dig ikke så meget
 *int: <1<mm> okay hvor kommer din far fra?
 *stu: han kommer fra m-m-m Busko Zdrój
 *int: m-m

Lige som i eksempel 11 er kodeskiftet her kun svagt *flagget*: den polske ytring udtales i normal hastighed og stemmeleje. Den indledende tøven og pause signalerer, at Roman snarere tænker over det rigtige svar end over det rigtige svar udtrykt på dansk. I dét lys er kodeskiftet udtryk for hans udnyttelse af sin pragmatiske kompetence, hvorved han i lighed med Beata kan placeres blandt de indlærere, som udnytter nogle facetter af deres L1-kompetence, som normalt ikke inddrages i vurderingen af indlærere.

NYT SYN PÅ KODESKIFT I SPROGPÆDAGOGIKKEN?

Vender man tilbage til de tre arbejdsspørgsmål, der blev opstillet tidligere:

1. Hvor tidligt anvender indlærere kodeskift?
2. Er der et mønster i deres anvendelse af kodeskift?
3. Bruger indlærere kodeskift som indlæringsstrategi og pragmatisk strategi?

– må det fastslås, at indlærere anvender kodeskift tidligt i deres tilegnelsesforløb. Der er også et mønster i deres anvendelse af såvel kommunikationsstrategier og kodeskift: For det første indsnævrer indlærerne antallet af sprog, de kodeskifter til, således at L1 bliver det foretrukne sprog at kodeskifte til, for det andet indskrænker de deres brug af såvel appeller som kontroller i løbet af det første halve års undervisning, og for det tredje indskrænker de anvendelsen af kodeskift i forbindelse med metasproglige kommentarer og kodeskift med betydningsforhandlende funktion. Det tredje spørgsmål 'bruger indlærere kodeskift som indlæringsstrategi og pragmatisk strategi?' er også blevet besvaret positivt og afkræfter dermed bl. a. Færch og Kaspers (1983a) tese om, at kodeskift ikke bidrager til indlærersens sprogtilegnelse.

De iagttagelser, materialet giver anledning til, understøtter Arnfast og Jørgensens (2003) observationer, som peger på, at grænsen mellem andetsprogpædagogikkens og sociolingvistikens syn på kodeskift kan flyttes, hvis ikke fjernes helt. Sociolingvistikens syn på, hvordan og hvornår kodeskift forekommer såvel hos étsprogede som tosprogede, kan med fordel anvendes som supplement til analysen af indlærers kodeskift. Ikke mindst, når man tager i betragtning, at der i princippet ikke er forskel på at skifte fra et sprog til et andet eller fra én stil til en anden (se fx Romaine 1995: 121). Indlærere behersker som følge af deres kognitive udvikling kodeskift på stilniveau på deres modersmål og måske endda også på de fremmedsprog, de allerede måtte have kompetence på.

I materialet har jeg påvist, at indlærere kan bruge kodeskift som en ressource allerede på et meget tidligt stadium af deres sprogtilegnelse – ikke kun til konkrete fremadrettede appeller eller bagudrettet kontrol. Det ser også ud til, at der er et udviklingsmønster i indlærernes anven-

delse af kodeskift, selv om materialet ikke er omfattende nok til at sige noget ud fra en kvantitativ vurdering. Der er fundet tegn på, at brugen af kodeskift til L2 mindskes efterhånden som informanterne udvikler deres samtaleflyd på målsproget. Dette modsiger til en vis grad De Angelis og Selinkers tanke om at:

At the initial stages of third or additional language acquisition, a learner may perceive his/her own competence to be too low to be willing to risk incorporating previous linguistic knowledge in the target language, regardless of language distance.

(De Angelis & Selinker 2001: 56)

Tværtimod ser det ud til, at de undersøgte informanter i et vist omfang kompenserer for deres manglende målsprogskompetence ved netop at inddrage deres L2- og L1-kompetence for at få deres budskaber igennem og gennemføre samtalerne så fyldestgørende som muligt.

Ligeledes kunne det tyde på, at den enkelte indlærer allerede har præferencer for bestemte indlæringsstrategier: nogle viser tydelige tegn på at foretrække de fremadrettede appeller for at løse deres kommunikative opgave optimalt, andre foretrækker de bagudrettede kontroller. Det hører til undtagelsen, at en indlærer udelukkende vælger én og kun én strategi til løsning af problemer i forbindelse med målsprogsproduktion. Flertallet benytter sig af hypoteseafprøvning kombineret med de funktioner af kodeskift, som kendes fra sociolingvistikken. Der er dog også store individuelle forskelle, som kan være baseret på forskellige faktorer som motivation, grad af sproglig opmærksomhed, oplevelse af optagesituationen og forholdet til intervieweren.

Endelig er det vigtigste resultat konstateringen af, at indlærere *også* anvender kodeskift i pragmatiske funktioner – ganske som det kendes fra sociolingvistikken. I materialet forekommer der kraftigt *flaggede* kodeskift og der forekommer kodeskift, som enten er meget svagt eller slet ikke *flaggede*. Det tyder på at informanterne anvender kodeskift både som kommunikationsstrategi og som en kompetence med det formål at fremme sprogindlæring. I flere tilfælde anvender informanterne kodeskift som en pragmatisk kompetence til at signalere noget ganske andet end konkret sproglig betydning. De mest sprogligt opmærksomme af dem anvender et bredt udsnit af deres samlede sproglige viden. Det hører

til undtagelsen, at en indlærer som Karol udelukkende tager initiativ til at løse sine kommunikative problemer på målsproget uden inddragelse af L1 eller L2. Der er dermed ingen grund til at antage, at indlærere nødvendigvis er 'sat tilbage' rent kognitivt, når de befinder sig i begyndelsen af en andetsprogstilegnelsesproces.

Andetsprogs-pædagogikken ser optimistisk på indlæreres muligheder for at anvende selv temmelig abstrakte og kognitivt krævende strategier i deres andetsprogstilegnelse. Evnen til at kodeskifte behersker de allerede, og det vil derfor være frugtbart at inddrage denne kompetence i andetsprogstilegnelsen ved netop at undervise i at anvende kodeskift som en indlæringsstrategi – gerne i kombination med andre strategier. Det er åbenbart, at såvel funktionerne appel og monitoring ikke blot fungerer som kommunikative strategier og læringsstrategier, når de optræder på målsproget. Også andre sprog inddrages af indlærere i deres forsøg på at få hjælp til samt at kontrollere deres målsprogsproduktion. På den baggrund kunne det være interessant at undersøge sammenhængen mellem kognitiv udvikling og beherskelsen af kodeskiftmønstre på L1 nærmere, for på den baggrund at undersøge i hvilket omfang evt. kognitivt betinget beherskelse af kodeskiftmønstre kunne tænkes at have indflydelse på andetsprogstilegnelsen.

Resultaterne bekræfter altså, at voksne indlærere er kompetente sprogbrugere, om end de endnu ikke har tilegnet sig tilstrækkelige kommunikative færdigheder på målsproget. Den pragmatiske kompetence, flere af informanterne i dette studie udviser, peger på, at man i undervisningssammenhæng med fordel vil kunne trække på indlærerens samlede sproglige kompetence i det omfang undervisere og medstuderende deler sprogkendskab.

Juni Söderberg Arnfast
Institut for Nordisk Filologi
Københavns Universitet
E-mail: arnfast@hum.ku.dk

LITTERATUR

- Arnfast, J.S. (1990): *Polske variationer over danske temaer – en fonologisk undersøgelse*. Upubliceret specialeafhandling fra Københavns Universitet.
- Arnfast, J.S. & J.N. Jørgensen (2003): "Code-switching as a communication, learning, and social negotiation strategy in first-year learners of Danish". *International Journal of Applied Linguistics* 13(1): 23-53.
- Auer, J.C.P. (1984): "Bilingual Conversation". *Pragmatics & Beyond* 8. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Auer, J.C.P. (1988): "A conversation analytic approach to codeswitching and transfer". M. Heller (ed.): *Codeswitching. Anthropological and sociolinguistic perspectives*. Berlin: Mouton De Gruyter. 187-214.
- Bialystok, E. (1983): "Some factors in the selection and implementation of communication strategies". C. Færch & G. Kasper (eds.): *Strategies in Interlanguage Communication*. London: Longman. 100-118.
- Cenoz, J., B. Hufeisen & I. Jessner (eds.) (2001): "Cross-linguistic Influence in Third Language Acquisition". *Psychological Perspectives*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- De Angelis, G. & L. Selinker (1998): "Interlanguage transfer and multiple language acquisition: A case study". Paper presented at TESOL1999, New York City.
- De Angelis, G. & L. Selinker (2001): "Interlanguage Transfer and Competing Linguistic Systems in the Multilingual Mind". J. Cenoz et al. (eds.): *Cross-linguistic Influence in Third Language Acquisition. Psychological Perspectives*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd. 42-58.
- De Bots, K. (1992): "A bilingual production model: Levelt's "speaking" model adapted". *Applied Linguistics* 13: 1-24.
- Ellis, R. (1994): *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- Fishman, J.A. (1965): "Who speaks what language to whom and when?". *La Linguistique* 2: 67-88.
- Færch, C., K. Haastrup & R. Phillipson (1984): *Learner Language and Language Learning*. København: Gyldendals Sprogbibliotek.
- Færch, C. & G. Kasper (1983a): "Plans and strategies in foreign language communication". C. Færch & G. Kasper. (eds.): *Strategies in Interlanguage Communication*. London: Longman. 20-60.

- Færch, C. & G. Kasper (1983b): "On identifying communication strategies in interlanguage production". C. Færch & G. Kasper (eds.): *Strategies in Interlanguage Communication*. London: Longman. 210-238.
- Færch, C. & G. Kasper (eds.) (1983): *Strategies in Interlanguage Communication*. London: Longman.
- Goffmann, E. (1979): "Footing". *Semiotica* 25: 1-29.
- Grosjean, F. (1995): "A psycholinguistic approach to code-switching: the recognition of guest words by bilinguals". L. Milroy & P. Muysken: *One speaker, two languages*. Cambridge: Cambridge University Press. 259-75.
- Gumperz, J.J. (1982): *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hammerberg, B. (1998): "Bakgrundsspråkens interaktion vid tredjespråksinlärning". J. Møller et al. (eds.): *Nordiske sprog som andetsprog*. 'Københavnstudier i tosprogethed' 30, Danmarks Lærerhøjskole.
- Hammerberg, B. (2001): "Roles of L1 and L2 in L3 Production and Acquisition". J. Cenoz et al. *Cross-linguistic Influence in Third Language Acquisition. Psychological Perspectives*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd. 21-41.
- Hansen, J. (under udgivelse): "The Development of Biligual Proficiency – a Sequential Analysis". *The International Journal of Bilingualism* 7. London: Kingston Press Ltd.
- Heller, M. (ed.) (1988): *Codeswitching. Anthropological and socolinguistic perspectives*. Berlin: Mouton De Gruyter.
- Jacobson, R. (ed.) (1998): *Codeswitching Worldwide*. Berlin: Mouton De Gruyter.
- Kellermann, E. & M. Sharwood Smith (eds.) (1986): *Crosslinguistic influence in Second Language Acquisition*. Pergamon Press.
- MacWhinney, B. (1995): *The Childes Project. Tools for Analyzing Talk*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Møller, J., P. Quist, A. Holmen & J.N. Jørgensen (1998): *Nordiske sprog som andetsprog*. 'Københavnstudier i tosprogethed' 30. København: Danmarks Lærerhøjskole.
- Odlin, T. (1989): *Language Transfer*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pfaff, C. (1979): "Constraints on language mixing: intrasentential code-switching and borrowing in Spanish/English". *Language* 55: 219-318.
- Poplack, S. (1988): "Contrasting patterns of codeswitching in two communities". M. Heller (ed.): *Codeswitching. Anthropological and socolinguistic perspectives*. Berlin: Mouton De Gruyter. 215-43.
- Rampton, B. (1995): *Crossing. Language and ethnicity among adolescents*. London: Longman.

- Romaine, S. (1995): *Bilingualism*. 2nd ed. Oxford: Blackwell.
- Selinker, L. & B. Baumgartner-Cohen (1995): "Multiple language acquisition: 'Damn it, why can't I keep these two languages apart?'" . *Language, Culture and Curriculum* 8: 115-121.
- Tarone, E. (1983): "Some thoughts on the notion of 'communication strategy'" . C. Færch & G. Kasper (eds.): *Strategies in Interlanguage Communication*. London: Longman. 61-74.
- Tarone, E., A.D. Cohen, & G. Dumas (1983): "A closer look at some interlanguage terminology: a framework for communication strategies". C. Færch & G. Kasper (eds.): *Strategies in Interlanguage Communication*. London: Longman. 4-14.
- Treffers-Daller, J. (1997): "Variability in code-switching styles: Turkish-German code-switching patterns". R. Jacobson (ed.): *Codeswitching Worldwide*. Berlin: Mouton De Gruyter. 177-198.
- Weinreich, U. (1953): *Languages in contact. Findings and Problems*. Paris: Mouton.
- Williams, S & B. Hammerberg (1998): "Language Switches in L3 Production: Implications for a Polyglot Speaking Model". *Applied Linguistics* 19(3): 295-333.